

Таатта улуухун Уус-Тааттатаа5ы "Харыйачаан" о5о саадын
итээччитэ Скрябина Алёна Яковлевна

Баай Байанай

бэлэмнэнии бөлөххө Байанай ыйыгар аналлаах аралдытыы сценарийа

Сахалыы танастаах о5олор, төрөппүттэр, үлэһиттэр төгүрүччү олололор.

Ытааччы: Нөрүөн-нөргүйүн,
Күндү ыалдыттар!
Бука барыгытын
Хара тыа эйгэлээх
Барылыы кэскил,
Баай барыылаах
Байанай бырааһынныгынан
Итиитик-истинник
Э5эрдэлиирбин көнүллээн.

Үнкүү «Хотугу үнкүү» (*Хотугу танастаах о5олор үнкүүлээн киирэллэр*).

Ытааччы: Байанай-үүс-киис танастаах аарыма кырдыа5ас о5онньор, баай хара тыа баһылыга, булт иччитэ. Булчут Байанайы аахайбат, сэниир буолла5ына булдуттан кураанах төннөн кэлиэн сөп. Аны бултаабыт булдуттан дьонугар-сэргэтигэр бэрсибэтэ5инэ, Байанай кыыһыраар, оччо5уна булчут эмиэ халтай хаамыан сөп.

Байанай олус аһыныгас. Кини дьонго үксүгэр быстар-охтор, өлөр-хаалар күннэригэр өрүһүлтэ буолар, баай хара тыа булдуттан өлгөмнүк бэрсэр эбит (*Байанайы слайдка көрдөрүү*).

Хоһоон "Байанай" (*уопсай хоһоон*)

Күлүмүрдүүр хаары кэһэн
Үрүн көмүс көбүөргэ
Киммит оргууй хаамыталыай
Кыыл табаны үөрдүө5эй?

Байанай, Байанай аар тай5а хаһаайына!
Байанай, Байанай бар5а баай баһылыга!
Хардан эһэ олбохтору
Киммит маннык тэлгэтиэй?
Хара ыар5а талахтары
Ким куула5а үүннэриэй?
Байанай, Байанай аар тай5а хаһаайына!
Байанай, Байанай бар5а баай баһылыга!
Кыһыл саһыл уор5атынан
Ким сирбитин үллүйүөй?
Сап-саһархай отторунан
Киэн кырдалы толоруой?
Байанай, Байанай аар тай5а хаһаайына!
Байанай, Байанай бар5а баай баһылыга!
Куобах түүтэ банаардары
Ким үөттэргэ иилтэлиэй?
Нарын намчы умнастары
Ньюолах түүнэн киэргэтиэй?
Байанай, Байанай аар тай5а хаһаайына!
Байанай, Байанай бар5а баай баһылыга!
Остуоруйа дойдутугар
Ким эйиигин сирдиэ5эй?
Чэрэнэлиир тургастары
Ким эйиэхэ көрдөрүөй?
Байанай, Байанай аар тай5а хаһаайына!
Байанай, Байанай бар5а баай баһылыга!

Ытааччы: Биһиги эмиэ Байанай о5олорун таптыбыт, харыстыбыт.

Кинилэр тустарынан хоһооннору истиэ5ин эрэ.

1. Эһэ.
2. Саһыл
3. Бөрө.
4. Тайах.
5. Таба.
6. Куобах.
7. Тиин.

(бэлэмнэни бөлөх уолаттара мааскалаах аа5аллар).

Ырыа «Ат туһунан ырыа» *(уопсай ырыа)*

Ытааччы: Аны о5олор Байанай маанылаах о5олорун туһунан кэпсиэхтэрэ:

1. Кыталык.
2. Туруйа.
3. Чыычаахтар.

4. Улар.

5. Тонсобой.

6. Кэбэ.

(бэлэмнэнии бөлөх кыргыттар мааскалаах аадаллар).

Бытааччы: Хас биирдии булчут, ону таһынан ким бабарар тыаба сылдьан ыһытыа-хаһытыа, оту-маһы алдытыа, кыбылы-сүөлү мээңэ өлөрүө суохтаах. Бултуу барыан иннинэ булчут хайаан да аал уоту аһатан, тыаба тийэн тыа иччитин Байанайы күндүлээн бэйэтин үтүө сыһыанын көрдөрөр эбит.

Уолаттар толорууларыгар **«Баай Байанайтан көрдөһүү» үнкүү.**

Бытааччы: Бүгүн, оолор, биһиги былыргы саха ыалыгар ыалдыттыахпыт.

Өбүгэ үгэнигэр үөрэниэхпит.

Инсценировка.

Саха балабана, көмүлүөк оһох. Оһох иннигэр булчут оонньор турар. Эмээхсинэ арыы онгорор, оолоро оонньоу сылдьаллар. Булчут бултуу барардыы тэринэр, булт тэрилин оолоругар кэпси-кэпси хомунар.

Булчут: «Дьэ, мин тыаба бултуу бараары гынным. Баай хара тыабар тахсыам иннинэ аал уоппун аһатыбым».

Оолор остуолга хабылыктыы ололор. Ийэлэрэ чаанньыгын уокка уурар.

Ийэ: Били абабыт тугу бултуйан кэлэрэ эбитэ буолла.

Кыыс: Биһиги абабыт айылбаны олус таптыыр, харыстыыр. Онтон айылба эмиэ үчүгэй майгылаах дьону сөбүлүүр. Байанайа үчүгэй булду бэлэхтиирэ буоллар.

Уол: *(омунурар)* Урут абабыт эһэни бултаабыта дии!

Ийэ: Кэбис аатын ааттаама! Эһэ диэтэххэ кыһынар үһү. Тыатаабы, эбэтэр кырдыас диэ.

Эмискэ ааны тонгсуйан лиһиргэтэллэр. Дьилээхтэр сэрэхичийэллэр.

Ийэ: Ким кэллэбэй? Хата үөрүү буолаарай? Кимниий? Киһи буоллаххына киир, абааһы буоллаххына аас. Сымыттаабар бүтэй, балыктаабар кэлэбэй дьоммут.

Булчут үөрбүт-көппүт сангата:

Балабан тутуу, Барылы кэскил
Баай барыылаах эһэбит кэлэн турабын.
Кырдыаһаскытын билэммин,
Кыаммаккытын таайаммын,
Кылааннаах түүлээх
Кэһиилэнэн кэллим! ha – ha –ha!

Ийэ: Уруй-тускуо!

Оһолор: Уруй-тускуо Үөрүү буолбут!

Ийэ: Тыый эһэкээммин аһата охсуом. *(уокка арыы биэрэр)*

Баай Барыылаах тойон эһэм
Араһас илгэнэн айах тутабын,
Аал уопшун, алаһа дьиэбитин
Анааран аас. ha –ha –ha!

Балабан аанын аһар. Кыһыл саһылга кубах бэргэһэни бүрүттэрэн булчут киирэр. Эмээхсин былаатынан сабан кэтэһириин оронго уурар.

Ийэ: Саһыл киирбит сирин билиэ суохтаах, биллэһинэ аны бу дьиэ булчуттарын тумнар буолуо.

Булчут: Байанай көрү-нары сөбүлүүр, ол иһин кинини күлэн-үөрэн, үчүгэйдик туттан көрсөллөр.

Биһиги эмиэ үөрүүбүһү,
Байанайбытын алгыы
Күһүгүрөөн күлүүбүһү,
Күллэрэстээн биэриэһин. (ha –ha –ha)

Эмээхсин хангас диэкиттэн үтэһэлээх эт аһалан биэрэр.

- Бу таһаараа ыалбыт Мэхээстээх бултаабыттар. Биһиэхэ кэһиилэрин киллэрбиттэр. *(эти кырбыыр)*

Оһонньор: Дьэ бу үчүгэй үөрүүлээх кэһии эбит.

Тыатааһыны бултаабыт киһи бөһүөлэк ыалыгар барытыгар бэрсэр. Маны быһаһынан быһан «Хоох» дии-дии сииллэр. Ол аата: «Эһэ этин мин сиэбэтим,

суор-тураах сизтэ», - диэн. Бу аспытынан дьону күндүлүөххэ. (саалаҕа баар оҕолору, ыалдьыттары күндүлүүллэр, бары «Хоох» дии-дии сиһллэр)

Ытааччы: - Дьэ, билигин, оҕолор, Байанай үгэһин төһө билэргитин билиэхпит. Сөп эһиэт буоллаҕына, Байанай ойуутун бэлэһтиэхпит.

Викторина:

1. Бултуу барыах иннинэ булчуттар тугу гыналлар? Эһиэт: Сөһүргэстээн олон, эһекээни аһаталлар, алаады биэрэллэр, ньуоскунан ары куталлар.
2. Тоҕо эһекээни аһаталлар? Эһиэт: Байанайтан көрдөһөн «Мин наадырбар эрэ бэриһ. Ойууру, кылы, көтөрү харыстыам, үгэстэри кэһиэм суоҕа», - диэн.
3. Булчут бараары гыннаҕына дьонно туох диэн алгыһтааһарый? Эһиэт: «Иһи тутуурдаах, өтүк харалаах кэлээр», - диэн. Ол булчукка көмөлөһөр, күүс-күдэх эбэр эбит.
4. Бултаах кэллэһинэ, дьонно хайдах көрсөллөрүй? Эһиэт: Үөрэн-көтөн, айдааран көрсүөхтээхтэр. Булду танаһынан саба быраһан киллэрэллэр. Кини ханна кэлбитин билиэ суохтаах. Тумсун арыһынан биһэллэр, эһекээни аһаталлар. Ол аата Байанайга маһтаналлар.
5. Булт сэбин-сэбиргэһин хайдах харыстыһлар? Эһиэт: Бултка сыһыана суох киһи тыһпат. Оҕо оонньообот. Үрдүнэн аһыламат.
6. Тыатааҕы эһин сиһллэригэр туох диһллэрий? Эһиэт: «Хоох», - диһллэр. Ол аата: «Мин сизбэһим, суор-тураах сизтэ», - диһллэр.

Ытааччы: Чэ, эрэ, оҕолор,
Хара тыа эйгэлээх
Барылы кэһил,
Баай барыһлаах

Байанай быраһынньығын түмүктүүр кэммит кэллэ. Инникитин даһаны урут олоһтоммут үтүө үгэстэрбитин умнубакка, Баай барыһлаах Байанай маанылаах оҕолорун – үүнээһини, кыһлары-көтөрдөрү харыһтаан-маанылаан сыһдыаһха.

